

ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ ІНКЛЮЗІЇ ДІТЕЙ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ

PRACTICAL PRINCIPLES OF INCLUSION OF CHILDREN WITH VIOLATIONS OF MENTAL DEVELOPMENT

У контексті сучасних освітніх тенденцій реформування освітньої політики в напрямі інклюзивної освіти надзвичайно важливим є усвідомлення комплексного підходу та гнучкості в допомозі дитині з психічними розладами, які безумовно пов'язані з порушеннями психічного розвитку на певних етапах онтогенезу.

Сьогодні в Україні загально прийнятим є намагання відповідати сучасним світовим стандартам у галузі розвитку соціальної політики, освіти, охорони здоров'я. З огляду на велику поширеність проблем психічного здоров'я в дітей і підлітків (за оцінками експертів щонайменше 13% осіб у віці до 15 років і 43% у віці 13–18 років мають проблеми з психічним здоров'ям), їхній вплив на якість життя й розвиток, самореалізацію дитини й підлітка, тенденцію до хронічного перебігу, інвалідизувальний потенціал і летальність (смерть від суїциду є однією з провідних причин смерті підлітків) ефективна система охорони психічного здоров'я дітей і підлітків є надзвичайно важливою.

У статті ми намагаємося проаналізувати практичні засади інклюзії дітей з порушеннями психічного розвитку, роль підготовки педагогічних працівників до роботи з цією категорією дітей в умовах інклюзивного й спеціального освітнього середовища.

На основі отриманих даних можна зробити висновок, що свідомий підхід, заснований на систематичному вивченні індивідуальних особливостей дитини та просвітницькій роботі в середовищі педагогічних працівників, забезпечує позитивну динаміку в диференційованій інклюзивній освіті дітей з розладами поведінки як в спеціальному, так і в загальноосвітньому середовищі. Найважливішими моментами, які забезпечують успіх, є ознайомлення педагогічних працівників з основами функціонально-поведінкового оцінювання, стратегіями поведінкової корекції (планом позитивного поведінкового втручання, поведінковими техніками, такими як поведінкові картки, плани й контракти, об'єднаними в систему заохочень і пенальті, що провадиться в школі й удома). Важливим моментом є адаптація навчального матеріалу, також і для тих дітей, що мають нормальний і високий інтелект.

Ключові слова: інклюзія, діти з порушеннями психічного розвитку, функціонально-поведінкове оцінювання, підготовка педагогічних працівників.

In the context of current educational trends in the reform of educational policy in the direction of inclusive education, it is extremely important to understand the integrated approach and flexibility in helping a child with mental disorders, which are certainly associated with mental disorders at certain stages of ontogenesis. Today, when in Ukraine it is generally accepted to try to meet modern world standards in the field of social policy, education, health care. Given the high prevalence of mental health problems in children and adolescents (according to experts, at least 13% of people under the age of 15 and 43% between the ages of 13–18 have mental health problems), their significant impact on quality of life and development, self-realization of the child and adolescent, tendency to chronic course, disabling potential and mortality (death from suicide is one of the leading causes of death of adolescents) an effective system of mental health of children and adolescents is extremely important.

The aim of the article is to analyze the practical principles of inclusion of children with mental disabilities, the role of training teachers to work with this category of children in an inclusive and special educational environment.

*Based on the obtained data, it can be concluded that a conscious approach based on the systematic study of individual characteristics of the child and educational work among teachers provides positive dynamics in differentiated inclusive education of children with behavioral disorders in both special and general education. The most important points that ensure success are the acquaintance of teachers with the basics of functional-behavioral assessment, behavioral correction strategies – a plan of positive behavioral intervention, behavioral techniques such as behavioral cards, plans and contracts, combined into a system of incentives and penalties at school and at home. An important point is the adaptation of educational material, also for those children who have a normal and high intelligence. **Key words:** inclusion, children with violations of mental development, functional and behavioral assessment, training of teachers.*

УДК 37.042.2

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/24-1.20>

Ферт О.Г.,

канд. пед. наук,

доцент кафедри спеціальної освіти та соціальної роботи

Львівського національного університету імені Івана Франка

Постановка проблеми в загальному вигляді. У контексті сучасних освітніх тенденцій реформування освітньої політики в напрямі інклюзивної освіти надзвичайно важливим є усвідомлення комплексного підходу та гнучкості в допомозі дитині з психічними розладами, які безумовно пов'язані з порушеннями психічного розвитку на певних етапах онтогенезу.

Сьогодні в Україні загально прийнятим є намагання відповідати сучасним світовим стандартам

у галузі розвитку соціальної політики, освіти, охорони здоров'я [7]. З огляду на велику поширеність проблем психічного здоров'я в дітей і підлітків (за оцінками експертів щонайменше 13% осіб у віці до 15 років і 43% у віці 13–18 років мають проблеми з психічним здоров'ям), їхній вплив на якість життя й розвиток, самореалізацію дитини й підлітка, тенденцію до хронічного перебігу, інвалідизувальний потенціал і летальність (смерть від суїциду є однією з провідних причин смерті

підлітків) ефективна система охорони психічного здоров'я дітей і підлітків є надзвичайно важливою [4, с. 18–31].

Система послуг для дітей з порушеннями психічного розвитку в Україні має свої переваги, але також і певні недоліки, головним з яких є певна невідповідність сучасним провідним підходам у діагностуванні, медичному забезпеченні та психолого-педагогічному супроводі дітей з психічними розладами [3, с. 344–361]. Системі, незважаючи на серйозний поступ, все ще не вдається відповідати всім вимогам сучасних міжнародних стандартів [1].

Щоб змінити ситуацію на користь дитини з психічними розладами, потрібно перш за все зрозуміти необхідність міжвідомчої взаємодії, мультидисциплінарного підходу до побудови навчального процесу, залучення батьків на всіх етапах і рівнях комплексної допомоги дитині [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблему порушень психічного розвитку активно висвітлювали у своїх працях провідні вчені. Зокрема, теорію розвитку людини та її вищих психічних функцій (Л. Виготський, О. Леонтьєв, О. Лурія та інші); теорію функціональних систем (П. Анохін); положення про єдність психіки та діяльності (І. Бех, П. Гальперін, В. Давидов, Г. Костюк, С. Максименко, С. Рубінштейн та інші); теорію мовленнєвої діяльності, теорію про єдність законів психічного розвитку дитини з типовим і порушеним розвитком і специфічні закономірності порушеного розвитку (В. Бондар, Л. Виготський, Т. Власова, Р. Лалаєва, В. Лебединський, В. Лубовський, О. Лурія, Т. Сак, В. Синьов, Л. Фомічова, О. Хохліна, М. Шеремет, М. Ярмаченко); вчення про корекційну спрямованість навчання й виховання дітей із порушеннями психофізичного розвитку (Д. Азбукін, В. Баудіш, В. Бондар, Т. Власова, Л. Виготський, Т. Головіна, О. Граборов, І. Грошенко, І. Дмитрієва, Г. Дульнев, І. Єременко, Х. Замський, Л. Занков, М. Іпполітова, Д. Ісаєв, А. Капустін, К. Лебединська, Р. Лалаєва, І. Левченко, В. Лубовський, О. Мастюкова, С. Миронова, К. Островська).

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Надзвичайно важливим моментом у розумінні сутності порушень психічного розвитку [8], необхідним для усвідомлення індивідуального та диференційованого підходу до таких дітей в освітньому процесі, є науковий підхід до діагностування й вибору стратегій допомоги дитині з особливими потребами, оскільки ми живемо в добу доказової медицини, психології та педагогіки, а проблема дітей з порушеннями психічного розвитку стосується саме цих галузей знань, які є нероздільні в забезпеченні якісної програми допомоги [5]. Тому важливо спиратися на критерії протоколів авторитетних організацій, зокрема Американської асоціації психіатрів (DSM-V, APA, 2013) і Національного інституту здоров'я та якості медичної допомоги Великобританії (NICE),

оскільки вони є найбільш поширеними та мають великий авторитет, адже розробляються професіоналами й за ними стоять масштабні й ретельні наукові дослідження. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) 50% психічних розладів, що спостерігаються протягом життя, починаються у віці до 14 років. Протоколи авторитетних організацій допомагають як фахівцям, так і користувачам зорієнтуватися щодо оптимальної програми втручань і всіх потрібних послуг, адже пропонують найбільш ефективні шляхи вирішення проблеми. Науково доведені рекомендації сприяють зростанню якості самих послуг, оскільки критична перевірка наукових теорій допомагає робити втручання більш безпечними й дієвими, а відтак підвищують їхню економічну ефективність [6]. Усі вищезазначені аспекти спрямовані на розвиток практичних засад включення дитини з порушеннями психічного розвитку до освітнього середовища. Застосування мультидисциплінарного підходу до вивчення й супроводу дитини, здійснення функціонально-поведінкового оцінювання, розроблення плану позитивного поведінкового втручання є надзвичайно важливими моментами в процесі комплексної підтримки дитини в умовах освітнього середовища. У цьому контексті надзвичайно важливою є своєчасна підготовка педагогічних працівників до роботи з дітьми з порушеннями психічного розвитку.

Мета статті. У своїй роботі ми намагалися проаналізувати практичні засади інклюзії дітей з порушеннями психічного розвитку, роль підготовки педагогічних працівників до роботи з цією категорією дітей в умовах інклюзивного та спеціального освітнього середовища.

Виклад основного матеріалу. Нами було проаналізовано 316 анкет учителів, які працюють з дітьми в системі спеціальної й загальної освіти у Львівському регіоні, на Житомирщині й у місті Кривий Ріг. Серед респондентів – учителі, які проходили навчання й були ознайомлені з методами оцінювання й роботою з дітьми з порушеннями психічного розвитку, зокрема, з гіперактивністю й дефіцитом уваги та іншими розладами поведінки, та контрольна група фахівців, яка навчання не проходила, 162 – 51,4% та 154 – 48,6% відповідно. 578 дітей з розладами поведінки перебуває на навчанні в класах, які курують учителі, що заповнювали анкети, з них 283 дитини з офіційно встановленими діагнозами, з яких 193 дитини навчаються в системі спеціальної освіти (рис. 1–4).

Було запропоновано оцінити за десятибальною шкалою прогрес за наступними індикаторами:

- 1) загальний прогрес дітей з розладами поведінки в класі за останній навчальний рік;
- 2) прогрес у навчанні;
- 3) прогрес у поведінці;
- 4) залученість батьків до процесу оцінювання й планування;

Чи є у Вашому класі діти з гіперактивністю та дефіцитом уваги, або з іншими розладами поведінки?

316–відповідей

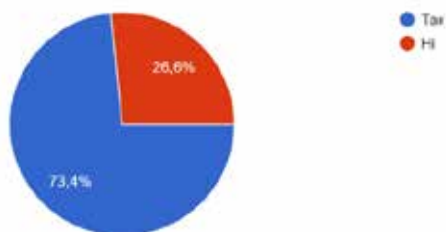

Рис. 1. Наявність дітей з розладами поведінки (порушеннями психічного розвитку)

Чи Ви відвідували тренінги з організації навчання дітей з порушеннями розвитку, зокрема з гіперактивністю та дефіцитом уваги?

316–відповідей

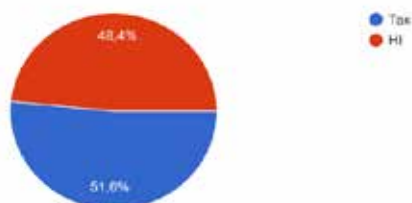

Рис. 2. Відвідування тренінгів

Чи діти з розладами поведінки знаходяться офіційно на інклюзивній формі навчання?

292–відповідей

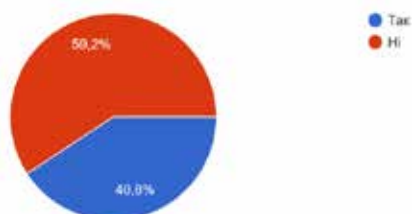

Рис. 3. Форма навчання

Чи у дітей з розладами поведінки у Вашому класі інтелект в межах норми?

300–відповідей

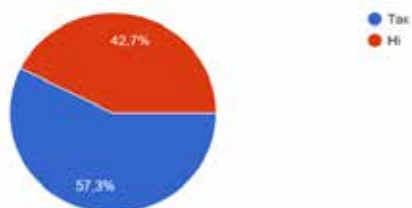

Рис. 4. Рівень інтелектуального розвитку

Результати опитування

Variable	Descriptive Statistics (Spreadsheet1.sta)				
	Valid N	Mean	Minimum	Maximum	Std.Dev.
Оцініть загальний прогрес дітей з розладами поведінки у класі за ост.навч.рік	316	5,348101	1,000000	10,00000	2,392919
Оцініть прогрес у поведінці таких дітей	316	5,231013	1,000000	10,00000	2,214050
Оцініть прогрес у навчанні таких дітей	316	5,360759	1,000000	10,00000	2,298981
Оцініть залученість батьків до процесу оцінювання та планування	316	5,509494	1,000000	10,00000	2,654120
Як можна оцінити продуктивність співпраці школа – дім	316	6,161392	1,000000	10,00000	2,722492
Наскільки відвідування навчальних семінарів допомогло Вам у роботі з такими дітьми	316	6,531646	1,000000	10,00000	2,758354
Наскільки покращилась уважність і зосередженість під час виконання завдання дитиною	316	5,582278	1,000000	10,00000	2,211701
Як Ви можете оцінити залученість дитини до позакласного життя школи	316	6,000000	1,000000	10,00000	2,688010
Як Ви можете оцінити самостійність дитини	316	5,034810	1,000000	10,00000	2,335793

- 5) продуктивність співпраці школа – дім;
 - 6) наскільки відвідування навчальних семінарів допомогло в роботі з дітьми з розладами поведінки;
 - 7) наскільки поліпшилась уважність і зосередженість під час виконання завдання дитиною;
 - 8) залученість дитини до позакласного життя;
 - 9) самостійність дитини.
- Усі показники визначалися за останній навчальний рік.

Респонденти зазначили, що відвідування навчальних семінарів є найбільш прогресивним показником (середнє значення – 6,53), також високий показник виявлений за індикатором продуктивності співпраці школа – дім (середнє значення – 6,16) і залученості дитини до позакласного життя (середнє значення – 6,00). Найнижчий результат – за показником самостійності дитини (середнє значення – 5,03); прогрес у навчанні оцінили незначно вище середнього рівня (значення – 5,23); загальний прогрес – 5,34, прогрес у поведінці – 5,36; залученість батьків до процесу оцінювання та планування – 5,50; показник поліпшення уважності й зосередженості під час виконання завдання – 5,58 (табл. 1).

Інструменти, що використовувалися: для проведення опитування використовувався інструмент google forms, для аналізу результатів – програма statistica 13.3.

Висновки. На основі отриманих даних можна зробити висновок, що свідомий підхід, заснований на систематичному вивченні індивідуальних особливостей дитини й просвітницькій роботі у середовищі педагогічних працівників, забезпечує позитивну динаміку у диференційованій інклюзивній освіті дітей з розладами поведінки як у спеціальному, так і в загальноосвітньому середовищі. Найважливішими моментами, які забезпечують успіх, є ознайомлення педагогічних працівників з основами функціонально-поведінкового оцінювання, стратегіями поведінкової корекції – планом позитивного поведінкового втру-

чання, поведінковими техніками, такими як поведінкові картки, плани та контракти, об'єднаними в систему заохочень і пенальті, що провадиться в школі й удома. Важливим моментом є адаптація навчального матеріалу, також і для тих дітей, що мають нормальний і високий інтелект.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Миронова С.П. Подолання упередженості щодо осіб з психофізичними порушеннями як шлях до суспільної та освітньої інтеграції. URL: <http://www.actualpce.at.ua/>.
2. Островська К.О. Психологічні особливості ставлення матерів до їх здорових дітей та дітей з обмеженими можливостями. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Збірник наукових праць.* 2015. № 29. С. 213–219.
3. Синьов В.М. Психолого-педагогічні проблеми дефектології та пенітенціарії / В.М. Синьов. Київ: Леся, 2010. 779 с.
4. Синопис діагностичних критеріїв DSM-V та протоколів NICE для діагностики та лікування основних психічних розладів у дітей та підлітків. Львів : Видавництво Українського католицького університету, 2014. 112 с.
5. Ферт О.Г. Основні закономірності диференційованого підходу до дітей з порушеннями психічного розвитку в інклюзивному освітньому просторі. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки).* Зб. наук. праць. 2018. Вип. 10.
6. Ферт О.Г. Сучасні підходи до проблеми порушень психічного розвитку у дітей / О.Г. Ферт. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія «Корекційна педагогіка та спеціальна психологія».* 2017. Вип. 34. С. 103–108.
7. Чопік О.В. Роль педагогів у становленні учнівських соціальних зв'язків в інклюзивному класі. Кам'янець-Подільський : Медобори. 2006, 2011. Вип. XVII : у 2 ч. Ч. 1. С. 171–178.
8. Шипицина Л.М. Інтеграція дітей с обмеженими можливостями здоров'я. *Воспитание и обучение детей с нарушениями развития.* 2004. № 2. С. 7–9.